

Selwerd

*Cultuurhistorische analyse en –beschrijving
(1960-1966)*

*Uitgevoerd door:
Bregit Jansen
10-08-1999*

*In opdracht van:
Dienst RO/EZ
Groningen,
afd. Bouwtoezicht & Monumenten*

*In samenwerking met:
Rijksuniversiteit Groningen
Instituut voor Kunst- en Architectuurgeschiedenis
Dr. Marijke Martin*

Afbeelding 1

luchtfoto Selwerd

Inhoudsopgave

Deel I

Statement

- 1.0 Inleiding en situering
- 2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1962
- 3.0 Planontwikkeling 'Selwerd' (1960-63)
  - 3.1 planologisch kader
  - 3.2 doelgroep en het programma van eisen
  - 3.3 planintenties
  - 3.4 planproces
- 4.0 Het uitbreidingsplan 'Selwerd' (1964-1965)
  - 4.1 De stedenbouwkundige structuur: infrastructuur en verkaveling
  - 4.2 Woningtypen
  - 4.3 Openbare ruimte: groenvoorziening, straten en pleinen
  - 4.4 Gerealiseerd plan
- 5.0 Analyse van het plan
- 6.0 Ontwikkelingen na realisatie (1966 – 1999)
  - 6.1 huidige situatie
  - 6.2 recent volkshuisvestings beleid: Wijkplan (1994) en Convenant Wijkvernieuwing Groningen
  - 6.3 Planvorming: de Nijl Architecten
- 7.0 Waardestelling van de wijk, poging tot waardering op basis van uniforme benadering
  - 7.1 "wat zeg je van m'n wijk"
  - 7.2 Toelichting en waardering

Deel II

Object-inventarisatie

Bijlagen

-Overzicht uitbreidingsplandossiers DIV-archief

-Literatuur

-Geraadpleegde archieven

-Lijst van afbeeldingen

-Noten

Deel I

Statement

Selwerd markeert een keerpunt in het Groningse woningbeleid: de veelvuldig gehanteerde aanduiding van de sociale wijkopbouw (arbeiders- of middenstandswoningen) maakte plaats voor een meer markt gerichte terminologie. Termen als 'premiebouw', 'vrije sectorbouw' en 'woningwetbouw' weerspiegelen de nagestreefde economische flexibiliteit van de nieuwe uitbreidingsplannen.

Selwerd is de eerste wijk die gerealiseerd werd in het integraal door de overheid geregisseerde noordwestelijke stadsdeel. Bij het ontwerp van dit stadsdeel is de 'wijkgedachte' uitgehold tot niet meer dan een ontwerptechnisch instrument, het begrip heeft nauwelijks nog een sociaal filosofische betekenis .

Selwerd is ontworpen vanuit de in het structuurplan 1960 vastgelegde idee dat gebouwd moest worden voor een stad van 265.000 inwoners in 1980. Dat betekende voor de woningbouw, 'kwantiteit' boven 'kwaliteit'.

Dit idee moest zo efficiënt mogelijk worden verwezenlijkt, dat betekende een vergaande standaardisatie en rationalisatie van de bouwpraktijk, die tevens een sterk stempel drukte op de ontwerppraktijk .

1.0 Inleiding en situering

Deze studie is tot stand gekomen in het kader van het project Naoorlogse wijken in de gemeente Groningen. Het project richt zich in navolging van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) en het Monumenten Selectie Project (MSP) op de periode 1945 -1975. Per wijk is een inventarisatie, analyse en waardestelling gemaakt van de stedenbouwkundige structuur en de daarbinnen gerealiseerde architectuur, waarvan in deze studie met betrekking tot Selwerd verslag wordt gedaan. Het verslag is opgebouwd uit enkele beschrijvende onderdelen (achtereenvolgens de morfologie, de planontwikkeling, het uitbreidingsplan en de ontwikkelingen na realisatie) en een tweetal onderdelen (de analyse en waardering) die de wijk ontleden en daaraan enkele conclusies verbinden.

Selwerd is de meest oostelijke wijk van het noordwestelijk stadsdeel van de stad Groningen. De bestaande infrastructuur van het Reitdiep en Friesestraatweg (N370), scheiden het noorden van de stad op in twee delen. Dat is Vinkhuizen in het westen en Selwerd en De Paddepoel in het oosten. Het staddeel wordt door de spoorlijn naar Delfzijl en Roodeschool in ruimtelijke zin afgesneden van de oudere, vooroorlogse woonwijken Kostverloren, de Oranjebuurt en de Hoogte. Aan de

noordzijde wordt het stadsdeel begrenst door de ringweg (N370), die de woonwijken visueel afsnijdt van de Begraafplaats Selwerderhof en het Zernikecomplex.

Het grootste gedeelte van het onderhavige gebied was van oudsher in bezit van de stad Groningen, een klein deel werd later, in 1916, samen met enkele andere buurgemeenten geannexeerd. Daarvoor behoorde het tot het grondgebied van de gemeente Noorddijk. In de zeer korte periode van 1964 tot 1965 werd Selwerd gerealiseerd tussen de oude Paddepoelsterweg in het westen, de geplande ringweg, die na realisatie Plataanlaan werd genoemd, in het noorden, de Tuinwijk en de Noorderbegraafplaats in het zuiden en de spoorlijn in de richting Roodeschool-Delfzijl in het oosten.

2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1945

De wijken Vinkhuizen, Selwerd en Selwerd vormen samen het noordwestelijk stadsdeel. Dit gebied bestond uit laaggelegen land dat voor het grootste deel van het jaar moerassig was, een zogenaamde 'Paddepoel'. Het is hier waar de meest noordelijke uitloper van de Hondsrug, een smalle zandrug verdwijnt onder de vele lagen van zeeafzetting. De rug verbond het zuidoostelijke deel van Drente met het noordwestelijke deel van het kleidistrict van de provincie Groningen. De Hondsrug werd aan de oostzijde geflankeerd door de bedding van de Hunze en aan de westelijke door de loop van de Aa. Deze twee riviertjes, die door kanalisatie en stadsuitbreiding nu praktisch uit het landschap verdwenen zijn, kwamen ten noorden van het stadsdeel bij elkaar, van waaruit zij via Pieterburen uitmondten in de Waddenzee. Het stadsdeel vormde naast een kruispunt van land- en waterwegen, ook de grens tussen veen- en kleigebieden.

De na de laatste ijstijd achtergebleven zandgrond werd in pré-romeinse tijden (in ieder geval voor 200 BC) overspoeld, door zee- en rivierwater. Dit brakke milieu gelegen op 0.5 meter beneden N.A.P. werd het 'Old Salt Marsh' landschap genoemd. De op de platte zandgrond opgerichte nederzettingen werden kunstmatig opgehoogd. Door de veranderlijke bodemgesteldheid konden deze 'kunstmatige' terpdorpen moeilijk stand houden, rond 250 AD werden deze verhoogde kleiplaten na goed 550 jaar bewoning verlaten. (zie afbeelding) Dit valt ongeveer samen met het ontstaan van de tweede kleiafzetting. (ca. 300-700 AD) Deze zeer plakkerige en kwalitatief slechte soort klei werd 'knikklei' genoemd. Op een kleiplaat in de knikklei zijn de resten teruggevonden van een begraafplaats die tussen de 6^e en de 8^e eeuw in gebruik moet zijn geweest. De derde grote golf doorbraken en overstromingen in

de 12^e eeuw dekken die laag af met een jonge laag brakke klei. In de late middeleeuwen wordt her en der gestart met de inpoldering in een zogenaamde mozaïekverkaveling en ontstonden namen als 'Polder De Jonge Held, Polder De Oude Held' en 'Westerstadshamrik'. Ten tijden van deze grootscheepse inpoldering is waarschijnlijk ook het Reitdiep gegraven. Deze graslanden waren tot aan de verstedelijking van het gebied als akkerland in gebruik.

In de 13de eeuw waren volgens Ubbo Emmius (zijn bron was een oorkonde die later verloren is gegaan) nabij de oever van de Hunze, het latere Selwerderdiepje, een klooster, kasteel en borg gesitueerd (locatie aan het huidige van Starckenborghkanaal ten noorden van de begraafplaats Selwerderhof). Hiermee bedoelde hij waarschijnlijk het Benedictijner nonnenklooster Maria Virtigo. Door zijn gunstige ligging en vele schenkingen kwam dit klooster tot bloei; het was in het begin der 16^e eeuw een der rijkste kloosters uit de provincie. Het door Ubbo Emmius aangehaalde kasteel en bijbehorende borg, bijgenaamd 'de Huppels' hebben een meer besproken doch onduidelijke geschiedenis.

Het kasteel, een bezit van de familie van Groningen was via de Selwerdsterweg, de middeleeuwse handelsroute naar Winsum, bereikbaar. Delen van deze oude uitvalsroute zijn terug te vinden in het fietspad dan vanaf het Van Starckenborghkanaal (1928-38 gegraven) via het wijkpark in de richting van de Noorderbegraafplaats loopt. De familie van Groningen was in naam van het bisdom Utrecht prefect van de stad Groningen. De dwars op Selwerdsterweg staande Penningsdijk fungeerde in de vroege middeleeuwen als de grens tussen de prefectuur van Selwerd en Gorecht en later als grens tussen de stad en de gemeente Noorddijk. In de 14^e eeuw gaat de prefectenfamilie zich Van Selwerd noemen. Deze familienaam is doorgedrongen in meer recentelijk ruimtelijke structuren zoals de 'Selwerderwegwijk, de begraafplaats Selwerderhof (het ontwerp en planning van de begraafplaats Selwerderhof vond reeds voor de Tweede Wereldoorlog plaats, de uitvoering ervan startte na de oorlog), het Selwerderdiepje en de woonwijk Selwerd'.

In de bronnen is twee maal sprake van een mogelijke verwoesting van het kasteel, in 1338 en 1357. In de stad Groningen en omgeving was men zeer bevreesd voor een eventuele herbouw van de strategisch gelegen sterkte. Dit des te meer, daar dan de familie Van Coevorden en de Drenten (degenen die aanspraak konden maken op de prefectuur) dan ook voor het gebied ten noorden van de stad gevaar konden worden. In 1361 werd daarom besloten de kasteelruïne aan te kopen. Omdat te financieren werd een belasting geheven. Deze werd niet alleen opgebracht door de stad, maar ook door de bewoners van Hunsingo, Fivelgo en Langewold. Vervolgens werden de laatste resten van de bouwval degelijk en tot de grond gesloopt. Tijdens de verplaatsing van een leiding van de Gasunie in 1997 stuitte men op de fundamenten van het kasteel. Er werd een meer uitvoerig archeologisch onderzoek ingelast. Het verslag van de opgraving en een meer uitvoerige geschiedenis van het kasteel, een archeologisch Rijksmonument, zijn samengebracht in een rapport geschreven door A. Ufkes en J. Schoneveld en is via het internet toegankelijk. ¹

Afbeelding 2 De ligging van kloosterterrein, archeologische kaart uit het rapport van A. Ufkes en J. Schoneveld, 1997.

3.0 Planontwikkeling 'Selwerd (1960-1962)

3.1 planologisch kader : structuurplan van 1950 en 1961

Op basis van het in 1961 door de gemeenteraad vastgestelde structuurplan 1960 en het vigerende uitbreidingsplan 1938-1940, werden in de periode 1962 - 1967 aan de noordzijde van de stad twee nieuwe woonwijken gerealiseerd.² Deze twee wijken waren reeds in het structuurplan van 1950 gepland. Dat waren achtereenvolgens Selwerd (ca. 3200 woningen) en De Paddepoel (ca. 4500 woningen). Aangezien op het moment van uitvoering alleen voorlopige ontsluitingsmogelijkheden beschikbaar waren, via de Moesstraat, werd gekozen Selwerd als eerste te ontwikkelen. Dit noordelijk 'stadsdeel' kon na de goedkeuring (1969) door de Kroon van de bij het structuurplan behorende grenswijziging worden gecomplementeerd met een derde wijk, Vinkhuizen (ca.2500 woningen). Vinkhuizen werd gerealiseerd in de periode 1967-1970. Selwerd is net als de andere wijken van het noordwestelijke stadsdeel ontworpen vanuit een deconcentrisch stad-idee en vanaf 1961 ingepast in de idee van de zogenaamde 'sectorenstad', die de stad zou moeten klaarmaken voor een bevolking van ongeveer 265.000 inwoners.

Vlak na de oorlog had de stad zo'n 138.000 inwoners, een stukgeschoten en vervallen binnenstad, enorme woningnood en armoede. Daarnaast was er een grote wil om het openbare leven weer in gang te zetten, de woonomgeving op te bouwen en uit te breiden en bovenal de algemene leefomstandigheden te verbeteren. Aan het structuurplan van 1950 ligt een aantal ambities ten grondslag die daarmee samenhangen. Onder andere de wens om aan iedere inwoner van de stad gepaste huisvesting te kunnen aanbieden. Met 'gepaste huisvesting' werden op de gezinssamenstelling aangemeten woningen bedoeld waarbij begrippen als 'licht' en 'ruimte' erg belangrijk waren. In basis bleef deze ambitie tijdens het ontwerp van het noordelijk stadsdeel overeind, hoewel een accentverschuiving plaatsvond in de woningvraag. Voor 1958 lag de nadruk bovenal op de oplossing van de woningnood. Dat betekende volgens de zeer productieve architect Groosman (1958): *'Want niets grijpt zo diep in op ons menselijke bestaan als de wijze waarop zij wonen. Daar bovenuit gaat de vraag, niet hoe wij wonen, maar dat wij wonen. Ons werk is daarom niet alleen het oplossen van technische en esthetische vraagstukken, maar in de eerste plaats het oplossen van maatschappelijke en sociale problemen'*.³ Na 1958 betekende 'gepaste huisvesting', meer op de voorkeur van de toekomstige bewoner afgestemde behuizing: meer grondgebonden eengezinswoningen met tuin. Deze accentverschuiving drong door in het structuurplan 1960 en de daaruit voortvloeiende uitbreidingsplannen, Selwerd, De Paddepoel en Westend (huidige Vinkhuizen), die het karakter zouden krijgen van een tuinstad.

Afbeelding 3

Structuurplan 'stad Groningen' 1950, demonstratiekaart. Het intern gebruikte, maar nooit formeel vastgestelde kader voor de naoorlogse uitbreidingsplannen tot 1961.

Afbeelding 4

Structuurplan 1960 (1961 aangenomen door de gemeenteraad) **en grenswijziging gemeente Groningen** (1969 op voordracht van Gedeputeerde Staten door de Kroon goedgekeurd).⁴

3.2 doelgroep en het programma van eisen

In tegenstelling tot de duidelijke doelgroepomschrijving in de uitbreidingsplannen voor het zuidelijk stadsdeel is in de uitbreidingsplannen van het noordelijke stadsdeel sprake van een bewuste omslag. Gewijzigde mogelijkheden inzake het woningbeleid maakten een grotere flexibiliteit van het uitbreidingsplan noodzakelijk. De voorheen gehanteerde aanduiding van sociale wijkopbouw (arbeiders- of middenstandswoningen) moest wijken voor een economisch getinte terminologie. Selwerd werd opgedeeld in enerzijds ongesubsidieerde woningsector waaronder premiebouw en vrije sectorbouw werd verstaan en anderzijds de gesubsidieerde woningsector, de zogenaamde woningwetbouw. In een verhouding van respectievelijk 41% : 59%. De sociale structuur van de wijk werd gekoppeld aan de gronduitgifte en de daarmee verbonden grondprijs. Beoogd werd een hoog percentage eengezinswoningen te bouwen (38%), vergelijk met De Wijert Noord (10%). De vanuit een sociale ideologie geformuleerde doelgroep is vervangen door een door de marktvraag ingegeven typologische wens, waardoor er geen specifieke inkomensgroepen zijn geformuleerd. Een uitzondering daarop vormt de groeiende bevolkingsgroep bejaarden die apart in het programma is opgenomen. Het totaal aantal woningen werd vastgesteld op 2735, waarvan 362 bejaardeneenheden zouden moeten zijn voor een wijkbevolking van ca. 9500 inwoners.

Selwerd is 91 ha. groot. Binnen het totale plangebied werden door de gemeente verschillende bestemmingen aangewezen. 45 ha was bestemd voor woningbouw met bijbehorende wijkvoorzieningen en straten.

Woningbouw	21.8 ha	24 %
Bijzondere bebouwing	8.5 ha	9.4 %
Bedrijven en winkels	1.2 ha	1.3 %
Wijkgroen, trapveldjes en sportvelden	5.4 ha	6 %

Singels en vijvers	4.8 ha	5.3 %
Speeltuinen en schoolwerktuinen	2 ha	2.2 %
Stedelijke voorzieningen	20.1 ha	22 %
Wegen, straten en groenstroken	23.9 ha	26.2 %
De ringweg	3.3 ha	3.6 %
Totaal	91 ha	100 %

In het programma van eisen worden de voorzieningen onderverdeeld in drie niveau's, respectievelijk buurt-, wijk- en stedelijk niveau. Op buurtniveau zouden 10 scholen en een buurtwinkelcentrum, met 5 winkels moeten worden gerealiseerd. De geplande wijkvoorzieningen zijn omvangrijk: 3 kerken, 2 pensionatehuizen voor bejaarden, een wijkwinkelcentrum met ca. 35 winkels, een garagebedrijf annex showroom, 600 autoboxen en een quick-servicestations. Op het stedelijk niveau bestond de bouweis uit een hogere- en middelbare school, een telefooncentrale, een rioolpompemaal, een zwembad van ca. 5 ha en drie studentenflats.

Het wijkwinkelcentrum zou moeten functioneren als ondersteunend winkelcomplex voor het centrale grote stadsdeelcentrum dat gepland was in het oostelijk deel van de wijk De Paddepoel. In het licht van dit besluit zou het winkelcentrum Selwerd enkel in de dagelijkse levensbehoeften moeten kunnen voorzien van de wijkbewoners. Er werd geen ruimte gereserveerd voor 'niet winkelhoudende' bedrijven.⁵ De raming van het benodigde aantal winkels, 1.75 % tot 2 % van de woningvoorraad, was gebaseerd op de uitkomsten van overleg met de commissie winkelvestiging van de Kamer van Koophandel en Fabrieken en het Centraal Orgaan ter bevordering van de bouw van Middenstandsbedrijfspanen.

In het programma werd in vergelijking tot eerdere uitbreidingsplannen veel aandacht besteed aan groenvoorziening en recreatie. Dat betekende de opname van een wijkpark met waterpartijen en speelweide van ca. 6 ha (gedeeld met aangrenzende wijk De Paddepoel), twee vrije buurt-speelsterreintjes, twee schoolsportvelden, twee speeltuinen en enkele kleuterspeelplaatsen binnen de bouwblokken. Inspelend op het toenemend aantal uren vrije tijd per inwoner werden een zwembad en een ijsbaan in het plan opgenomen.

Het te bouwen grondoppervlak voor woningbouw, bijzondere bebouwing, bedrijven en winkels is 31.5 ha, dat is 35% van het totale gebied.

De bruto bebouwingsdichtheid (dat wil zeggen exclusief stedelijke voorzieningen en de buitenringweg) werd vastgesteld op 40 woningen per ha, netto is dat 59 woningen per ha. Deze bebouwingsdichtheid werd als een aantrekkelijke, weliswaar niet radicale vermindering gezien ten opzichte van de eerste naoorlogse stadsdelen, zoals De Wijert Noord welke netto ongeveer 70 woningen per ha. bedroeg.⁶ Al is dit cijfer nog steeds hoger dan de vooroorlogse bebouwingsdichtheid, zo'n 25%.

Afbeelding 5
Structuurplan Selwerd en Paddepoel, deelkaart noordelijke stadsuitbreidingen, 1960. Studie voor het structuurplan gemeente Groningen van 1960.

3.3 planintenties

De planintenties zijn onder te verdelen in twee categorieën, ten eerste de intenties die verankert liggen in de tijdsgeschiedenis, die uitdrukking geven aan de actuele, algemene maatschappelijke- en stedenbouwkundige ontwikkelingen die niet letterlijk opgenomen zijn in het uitbreidingsplan. Ten tweede de intenties die letterlijk worden aangestipt of beschreven in de toelichting op het uitbreidingsplan Selwerd. De grenzen tussen deze categorieën intenties zijn niet altijd even scherp, hierdoor ontstaan soms overlappingsgebieden.

I Intenties die verankert liggen in de tijdsgeest

Autoverkeer

In het algemeen kan gesteld worden dat de enorme groei van het autoverkeer vanaf ca. 1960 in het werk van planners en ontwerpers begon door te dringen. In Selwerd toonden de ontwerpers een zeer open attitude ten opzichte van het groeiend autobezit, al is dat niet gelijk aan een directe aanmoediging. Zo blijkt uit het volgende citaat uit het uitbreidingsplan: *‘Voor de stalling van auto’s is verspreid in de woonwijk een aantal complexen voor autoboxen opgenomen. In verband met de nog te verwachten toeneming van het aantal autobezitters is voor de huidige situatie een ruime maatstaf aangehouden. Al naar behoefte kunnen ca. 925 autoboxen in het plan worden gebouwd.’* Daarnaast werd aan de standaard doorsnede van de woonstraat, gemiddeld 6 meter, op vele plaatsen extra ruimte gereserveerd voor parkeerstroken. Waren parkeerstroken in Corpus den Hoorn en De Wijert Noord eerder extra en nieuw, in het Noordelijk stadsdeel is sprake van een structurele inpassing in het totaalontwerp. De woonstraat wordt minder ontmoetingsruimte en meer het domein van rijdende en geparkeerde auto’s. De grote hoeveelheid straat werd bekostigd door de realisatie van portieketageflats, die ten tijde van het ontwerp van Selwerd en De Paddepoel, door de ontwerpers en planners als een noodzakelijk kwaad werden beschouwd.

Schaalvergroting-Stadsdeelvisie

Vanaf 1960 dient het begrip schaalvergroting zich aan. Op diverse planningsniveaus is dat zichtbaar. Het structuurplan 1960 luidde een grootse op kwantiteit gerichte stadsuitbreidingoperatie in, waardoor het denken op ‘stadsdeelniveau’ tot de orde van de dag ging horen. Een trede lager in dat proces betekende schaalvergroting een nog groter, op realisatie in grote eenheden toegespitst, bouwbedrijf dat door middel van reeds eerder opgedane ervaringen met systeembouw de bouw van grote woonwijken in korte tijd kon verwezenlijken. Systeembouw was een dusdanig geaccepteerde werkwijze die het in de uitbreidingsplannen niet meer specifiek werd benoemd; stadsuitbreiding zonder systeembouw was ondenkbaar. De exploitatienormen werden gebaseerd op grootschalige toepassing van systeembouw. Schaalvergroting leidde op het voorzieningenniveau tot de introductie van het ‘stadsdeelcentrum’, waar alle sociale, culturele en verzorgende functies werden geconcentreerd.

II Intenties die letterlijk zijn verwoord in de toelichting op het uitbreidingsplan

Ondergang ideologisch deel van de wijkgedachte

De verwachting dat de wooneenheid een sociale betekenis zou krijgen als huisvesting van een herkenbare woongemeenschap, bleek een illusie. Na realisatie van de eerste naoorlogse uitbreidingswijken bleek het niet mogelijk en niet wenselijk een groep mensen in een klein gemeenschappelijk en volledig top-down geregisseerd territorium saamhorigheid op te dringen. De wijkgedachte verloor haar sociologische betekenis. Het volgende citaat uit het uitbreidingsplan Selwerd toont aan dat deze stap ook in Groningen bewust werd genomen: *‘De sociale structuur van de wijk, welke op de kaart niet meer is aangegeven, zal gezien het huidige woningbeleid ook niet als bindend worden voorgeschreven’.* Gekozen werd voor een indeling van de buurten naar ‘woningsector’. De woningmarkt kende in de jaren ‘60

de volgende sectoren: de gesubsidieerde woningwet- en premiebouw en de niet gesubsidieerde particuliere bouw.

Monotonie van de ontwerpeenheid

De stelselmatige herhaling van een ontwerpeenheid kon leiden tot een interessant ritme en een bijzonder volumespel maar ook tot monotonie; afhankelijk van de vaardigheid en inzet van de ontwerpers om het vaak eenzijdige woningprogramma te bespelen. Een herhaalde ontwerpeenheid, enigszins denigrerend een 'stempel' genoemd bleek in combinatie met een gevarieerde inrichting (beplanting, bestrating, straatmeubilair, speelwerktuigen) de woonwijk van een eigen karakteristiek te kunnen voorzien. De Groningse ontwerpers bleken vanaf ca. 1960 ervan doordrongen te zijn dat deze combinatie geen garantie was voor een boeiend resultaat, dat blijkt onder andere uit het volgende citaat afkomstig uit het uitbreidingsplan Paddepoel: *'In de buurtverkeveling is door afwisseling getracht een maximale variatie in de overigens gelijke soort woningbouw te bewerkstelligen. Aangezien de concentratie van gelijksoortige woningen het gevaar van monotonie inhoudt, zal naast de variatie in de verkeveling tevens een zekere afwisseling in woningplattegrond en architectuur noodzakelijk zijn.'*

Tuinstad-idee

In aansluiting op de aangrenzende woonwijk De Paddepoel zou Selwerd eveneens het 'karakter' van een tuinstad moeten krijgen. Dit karakter werd uitgedrukt in het stedenbouwkundig wenselijke en financieel mogelijke aantal woningen dat gezien de oppervlakte van het plan aanvaardbaar moest zijn om genoeg groen, licht en lucht in de wijk te brengen. Het ooit zeer idealistische en filosofische gedachtegoed van de tuinstadbeweging is in de Noordelijke stadswijken gereduceerd tot een verkevelingsstrategie. In Groningen werd het tuinstadidee geïntroduceerd in het uitbreidingsplan van Berlage en Schut van 1928-1932. Berlage ontwierp de noordelijke tuinstad als een onderdeel van de concentrische stadsuitleg, in navolging van de Westelijke tuinsteden van Amsterdam. De Amsterdamse tuinsteden pretendeerden weliswaar autonome zelfvoorzienend eenheden te zijn met een groot aantal eigen voorzieningen maar waren desondanks toch op de aangrenzende stad aangewezen. Er was dus eerder sprake van 'tuinwijken' dan 'tuinsteden'. Hoewel deze variant op de traditionele Engelse tuinstadideologie ook na de oorlog een goede basis voor de uitbreiding van de Noordelijke stadswijken leek, bleek al snel dat de uitwerking neerkwam op een extreme uitholling en vervorming van het idee.

Economisch rendabel bouwen

Economische rendabel bouwen was net als bij de ontwikkeling van de eerste

uitbreidingsplannen in het Zuidelijk stadsdeel een eerste vereiste. In het ontwerpproces werd een zo 'economisch mogelijke verkaveling' nagestreefd. De dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting riep daarbij de hulp in van de stichting Ratiobouw, die de verkavelingsschema's voor de wijken Selwerd en De Paddepoel toetste en daar waar mogelijk een meer efficiënte opzet voorstelde. Grotere efficiëntie betekende meer rijkssubsidies. In het uitbreidingsplan voor Vinkhuizen leidde dat zelfs tot de deelneming van de stichting Ratiobouw in de aanloop tot het ontwerp van het verkavelingschema, evenals enkele betrokken ontwikkelaars. In de praktijk betekende dat er gestreefd werd naar de toepassing van de maximale hoeveelheid goedkope woonpaden en de maximale hoeveelheid hoogbouw, zoveel het stedenbouwkundige plan en het programma toeliet. Over de toepassing van de vierde etage zonder lift bleek grote twijfel te bestaan onder de Nederlandse volkshuisvesters. Deze twijfel is zichtbaar in het schaarse aantal portiekflats met een vierde etage in het plan Selwerd. In Paddepoel introduceert men als antwoord op dit dilemma zelfs een alternatief, zes-bouwlagen hoge volumes met lift in combinatie met drie-etageflats.

Differentiatie

Het begrip differentiatie heeft in het uitbreidingsplan Selwerd twee gezichten. Enerzijds is er sprake van de gewenste woningdifferentiatie, gebaseerd op de uitkomsten van een onderzoek naar de gemiddelde gezinsgrootte in de stad Groningen. Dit betekent dat differentiatie niet langer bepaald werd door de beoogde doelgroepen maar door de gezinssamenstelling. De uitkomsten werden uitgedrukt in het aantal kamers in de verschillende woningtypen. (streefpercentages: 30% kleine woningen met twee en drie kamers; 50% middelgrote woningen met vier kamers en 20% grote woningen met vijf en meer kamers) Er is gerekend op een zekere verhuisfrequentie in verband met de verandering van de gezinssamenstelling. Anderzijds is er sprake van differentiatie naar typologie. In vergelijking met alle andere gemeenten in het noorden van Nederland, was het percentage eengezinshuizen in de stad bijzonder laag. Ook in vergelijking met de landelijke cijfers is het beeld afwijkend: Groningen 29%; Arnhem 49%; Utrecht 67%; Zwolle 78%, Rotterdam 15%. Een veranderende smaak van de woningconsument, de concurrentie van de omliggende gemeenten en de volgens het concept-uitbreidingsplan Selwerd van 1960: '*typische naoorlogse aspecten van de meergezinshuizen t.a.v. de privacy (vooral de gehorigheid)*' deden de gemeentelijke overheid ertoe besluiten het gebruikelijke percentage eengezinshuizen te verhogen.

Groenzones

De groenzones in de wijk zijn vanuit een tweetal programmatische intenties te beschrijven. Ten eerste werd gepoogd het wijkgroen als generator voor een rustige en aantrekkelijke woonomgeving te laten functioneren. De gemeenschappelijke tuinen: de ruimten tussen de een- en meergezinshuizen, werden ontworpen als veilige speelplekken voor kinderen maar ook als ruimtes waar bouwsels als fietsenschuren, garages e.d. werden toegelaten. De gemeenschappelijke binnentuin zou door één of meerdere woonpaden worden ontsloten en voor het grootste deel bestaan uit grasveld, enkele borders met lage heesters en/of rozen, enkele hoge bomen en soms een zandbak of speelwerktuig. Op de tweede plaats is er sprake van groenzones met een tweeledige functie, enerzijds ontworpen als buffer maar tegelijkertijd ook bestemd als recreatieve zone. Langs de westzijde van de wijk is

vanuit deze tweeledigheid een breed park ontworpen, waarin vijvers, scholen met bijbehorende sportveldjes, doorgaande fiets- en wandelwegen waren opgenomen.

Afbeelding 6
Uitbreidingsplan van Berlage, introductie van de Noordelijke tuinsteden, 1928.

3.4 planproces

Net als elders in Nederland werd in Groningen na 1945 gepoogd de opnieuw gedefinieerde woningnood op te lossen. Ter ondersteuning van de 'Wederopbouwwet in het kader van uitbreidingsplannen' stelde de Rijksoverheid subsidies ter beschikking aan de lokale overheden om het woningtekort te verkleinen en krotten op te ruimen.

In de aanloop naar een nieuw structuurplan is in de periode 1955-1960, onder leiding van de Bestuurscommissie Noorden des Lands, een studie verricht naar het

toekomstige inwoneraantal. De resultaten daarvan zijn samengebracht in het rapport 'Mogelijkheden voor het inwoneraantal in 1980 in de gemeente Groningen'. Naast een bevolkingsraming werd een berekening gemaakt van de hieruit voortvloeiende totale grondbehoefte. Op basis van deze gegevens is het structuurplan 1960 en een voorstel omtrent het toekomstige beloop van de gemeentegrens opgesteld. In dit plan werd de basis gelegd voor het deelstructuurplan 'Selwerd en Paddepoel'. In dit plan werd de infrastructuur, buurtindeling en samenhang van de wijken vastgelegd.

In het kader van de eerder genoemde Wederopbouwwet en het daarop volgende (deel) structuurplan Selwerd en Paddepoel is het uitbreidingsplan 'Selwerd' opgesteld. Van het plan zijn geen schetsvoorstellen bewaard gebleven. Wel werd er in het onderhavige gebied een grondonderzoek verricht dat vertaald werd naar een bodemkaart waarop de oude loop van de A en de Hunze, de zandplaten, historische wierden en kleigronden vastgelegd zijn. Het plan dat als basis voor de uitvoering zou gelden werd gemaakt in de jaren 1960-61 ; tijdens de raadsvergadering van 23 oktober 1961 werden de Toelichting en Bebouwingsvoorschriften van het plan vastgesteld. Gedeputeerde Staten verleende op 17 april 1962 goedkeuring aan het uitbreidingsplan dat vanaf 1964 in zou worden uitgevoerd. Het uitbreidingsplan bestond uit een algemeen schetsplan van de stedenbouwkundige structuur en een separaat plan waarop alle speelplaatsen, speel- en sportvelden zijn aangegeven en een schriftelijke toelichting daarop.

De verschillende lagen die in het algemene schetsplan zijn uitgewerkt zijn: hoofdstructuur; buurtindeling; woningtypologie; groenstructuur en bijzondere bestemmingen. In de toelichting wordt niet gesproken over termen als 'wijkgedachte', maar eerder over 'flexibiliteit van het uitbreidingsplan' en 'woningbeleid' en 'wijkopbouw'.

De stedenbouwkundige structuur van Selwerd is ontworpen door Henk Eysbroek in opdracht van de dienst Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting van de gemeente Groningen. Deze architect werd in 1956 aangenomen als stedenbouwer bij deze dienst die geleid werd door H.J. Dix. Eysbroek was een leerling van Lotte Stam-Beese, die als stedenbouwkundige in dienst van de gemeente Rotterdam de wijk Pendrecht had ontworpen. Dit was een van de eerste wijken in Nederland die op basis van de 'wijkgedachte' in combinatie met het principe van de herhaalbare wooneenheid tot stand kwam. Van september 1945 tot september 1949 deed Eysbroek als assistent-ontwerper ervaring op door aan het theoretische ontwerp van Pendrecht mee te werken.⁷

4.0 het uitbreidingsplan Selwerd

De toelichting op het uitbreidingsplan Selwerd vermeldt dat het een ‘gedeeltelijke herziening en aanvulling van de vigerende uitbreidingsplannen (1938 -1940) in onderdelen van de gemeente Groningen’ betreft. Het algemene uitbreidingsplan was nog gebaseerd op het vooroorlogse plan Berlage en Schut, maar gaf toch het juridisch kader aan de naoorlogse uitbreidingsplannen die in het structuurplan 1950 zijn verbeeld en verwoord. De grenzen van de woonwijk werden daarin vastgesteld. Aan de oostzijde was dat de bestaande spoorbaan naar Roodeschool en Delfzijl, de zuidelijke grens werd bepaald door en de bestaande Noorderbegraafplaats en studentenbuurt. In het noorden werd de toekomstige wijk begrenst door de geplande ringweg naar Drachten en de daar op aansluitende begraafplaats Selwerderhof. Het wijkpark en de aangrenzende toekomstige woonwijk De Paddepoel vormen de westelijke begrenzing.

Afbeelding 7

Schetsplan 'Selwerd', 1961. Algemene plankaart waarin alle ontwerp lagen zijn samengebracht.

Afbeelding 8

Stedenbouwkundige structuur Selwerd, algemene basiskaart van de stad, 1999.

Selwerd heeft geen directe verbinding met het stadscentrum. De barrière werking van het spoor zou doorbroken moeten worden om de wijk op indirecte wijze, via doortrekking van de Noorderstationstraat te verbinden met het stadshart. Het oostelijke deel van de stad, de Korrewegwijk en Oosterparkwijk (en ziekenhuisterrein) werd door verlenging van de Asingastraat bereikbaar. Hiervoor was een ophoging van het spoor en een tweetal ongelijkvloerse doorgang voor alle verkeer nodig. De gelijkvloerse kruising van de Moesstraat en het spoor zou plaats moeten maken voor een ongelijkvloerse onderdoorgang, alleen toegankelijk voor langzaam verkeer. In de noordoost hoek van de woonwijk werd de infrastructuur van de wijk door middel van een ongelijkvloerse kruising, direct verbonden met de ringweg.

De meeste bijzondere voorzieningen zijn als een lappendeken over de wijk verspreid. Ondanks die verspreiding zijn de grootste groeperingen van bijzondere functies gesitueerd langs de hoofdas en de noord- en ooststranden. In het wijkpark was ruimte gereserveerd voor enkele scholen en sportvelden.

De inhaalrace op het gebied van bejaardenhuisvesting die startte in Corpus den Hoorn kwam gedeeltelijk voort uit een landelijk gevoerde discussie over de positie van de ouderen in de samenleving. Dat leidde uiteindelijk tot de acceptatie en integratie van op ouderen afgestemde woningbouw als een gelijkwaardig onderdeel van de totale volkshuisvestelijke opgave. In het uitbreidingsplan Selwerd is de bejaardenhuisvesting reeds uitgegroeid tot een vanzelfsprekende, sterk groeiende factor.

4.1 De stedenbouwkundige structuur

De vaststelling van de hoofdwegen in Selwerd was van grote betekenis omdat hier belangrijke structurele keuzen aan vooraf gingen met betrekking tot de opzet van het noordwestelijk stadsdeel. Uitgegaan van de ervaring dat met één wijkontsluitingsweg volstaan kon worden voor een wijk van deze grootte (kleiner dan Helpman), die de wijk verankerde in het weefsel van de stad en het stadsdeel werd

gekozen voor één doorgaande hoofdweg, de Eikenlaan. Vanuit deze in oost-west richting lopende hoofdas ontspruiten in noordelijke en zuidelijke richting diverse dwarsontsluitingen. Aan de kruising met drie dwarsontsluitingen, te weten de Esdoornlaan, Berkenlaan en Kastanjelaan en de toekomstige wijkontsluiting weg met De Paddepoel en de Korrewegwijk is de centrale ruimte, de 'core' gesitueerd. De core bestaat uit enkele zeer flexibel toepasbare bouwvolumes die inspelen op een nieuwe ontwikkeling waarmee in Nederland nog nagenoeg geen ervaring was opgedaan: de integratie van verschillende soorten winkels tot een grote verkoopenheid. Deze ligging van dit door een drietal wandelwegen ontsloten centrum grijpt impliciet terug op het overigens op geheel andere stedenbouwkundige ideeën gebaseerde plan van Berlage en Schut.

De wijkoverstijgende voorzieningen, zoals warenhuizen, supermarkten, enige bijkantoren van banken, het postkantoor, de bibliotheek en een bioscoop zijn geprojecteerd rondom de centrale stedelijke ruimte van de nabijgelegen wijk De Paddepoel. De centrale stedelijke ruimte van Selwerd wordt door een tweetal hoge flatgebouwen geflankeerd, waarvan een als torenflat in het winkelcomplex is opgenomen en een tweede net daarbuiten. De hoogbouw werd enerzijds gebruikt om de stedenbouwkundige onderlegger architectonisch te benadrukken en uitdrukking te geven aan de verticale mogelijkheden van de structuur. Anderzijds maakte hoogbouw het mogelijk de hoogste woningdichtheid bij het centrum te realiseren. Tevens had de hoogbouw een oriënterende functie, het markeerde het centrum van de wijk. De wijk is opgebouwd vanuit een centrale buurt, bestaande uit middelhoge bebouwing, waar rond omheen een viertal buurten zijn gegroepeerd die ieder zijn samengesteld uit ca. 500 tot 550 woningen. Elke buurt is op zijn beurt opgebouwd uit een reeks van wooneenheden waarin diverse woningtypen zijn opgenomen.

Aan de westzijde wordt het plan begrenst door een brede groenstrook met vijverpartijen, het wijkpark Selwerd. Dit park heeft een tweeledige functie, enerzijds fungeert het als buffer tussen de wijken en anderzijds als recreatieve schakel met de naburige wijk De Paddepoel. In het noorden wordt de geprojecteerde stedelijke structuur van de wijk door de ringweg sterk afgesneden van de begraafplaats Selwerderhof. Hierdoor is sprake van een sterke afgesloten rand. De in elkaar grijpende vertanding van waterpartijen en bouwblokken verzachten de scherpe en isolerende werking die uitgaat van de spoorlijn naar Roodeschool en Delfzijl aan de westgrens. De zuidelijke rand van de wijk is een zachte en open grens die bepaald wordt door de bestaande bebouwing van de Studentenwijk en de Noorderbegraafplaats.

Infrastructuur

De verkeerskundige structuur van de wijk is hiërarchisch opgebouwd uit vier elementen, respectievelijk hoofdwegen, verzamelstraten, woonstraten en woonpaden. De hoofdweg, de Eikenlaan heeft een grens overschrijdende, verbindende functie, met de omliggende wijken De Paddepoel en de Korrewegwijk. Haaks op deze as staan de verzamelstraten, zoals de Elzenlaan, de Esdoornlaan, de Berkenlaan en de Iepenlaan, die een sterke intern structurerende rol hebben. De hoofdweg vormt samen met de verzamelstraten de hoofdstructuur, het skelet van de wijk en geleiden het doorgaande verkeer naar en door de wijk. De woonstraten zijn de niet doorgaande wegen waarlangs de stroken en stempels zijn uitgelegd. Deze

straten ontsluiten de buurt voor auto- en fietsverkeer, daarnaast bieden zij ruimte aan parkeren.

Detail uitbreidingsplan Berlage en Schut (1932). De oost-west as is een duidelijk esthetische ontwerpmiddel dat ook in de rationele, naoorlogse stedenbouwkundige structuur van Selwerd is terug te vinden.

De woonpaden tenslotte zijn alleen toegankelijk voor voetgangers; zij staan meestal haaks op de woonstraten en zijn enerzijds ontworpen om de eengezinswoningen te ontsluiten op plaatsen waar twee stroken naast elkaar zijn geplaatst; anderzijds geven ze toegang tot de gemeenschappelijke ruimtes tussen de stroken van elke wooneenheid.

Afbeelding 10

Maquette uitbreidingsplan Selwerd ongedateerd.

Verkaveling

In principe is Selwerd opgebouwd uit twee verkavelingstypen: grens markerende zelfstandige volumes zogenaamde 'superblocks' en herhaalbare modules, zogenaamde stempels. De zelfstandige volumes zijn voor het grootste deel in een ritme van herhaling uitgelegd langs de grenzen. De stempels zijn de invulling van de ruimten tussen het hoofd wegensysteem. Dat leidde tot de introductie van drie basismodules, drie stempels. Een stempel voor de etagebouw, een stempel voor de laagbouw en een waarin beide zijn vertegenwoordigd. Daar waar de rationele verkaveling botste met de natuurlijke begrenzing van de wijk en geen verdere herhaling mogelijk was zijn ruimten ontstaan. Deze ruimten zijn opgevuld met een simpele strokenverkaveling of bijzondere functies.

De in het centrumzone van Selwerd toegepaste stempel (70-135 m.) is een afgeleide van de stedenbouwkundige basiseenheid waarmee De Wijert Noord is opgebouwd. Deze stempel bestaat uit twee noord-zuid stroken en dwars daarop geplaatst, een kops blok aan de noordzijde én aan de zuidzijde, waaraan parallel twee rijen garageboxen zijn geprojecteerd. De voorkanten van de blokken liggen aan de woonstraten, de achterzijden zijn georiënteerd op een gezamenlijk binnenterrein. Vijf maal is de stempel in enkele variaties herhaald.

De stempels in de zone tussen Berkenlaan, Beukenlaan, Iepenlaan en de Bottelroosstraat (115-160 m.) is een basiseenheid die bijzonder geschikt is voor etagebouw en beschikt over drie in plaats van twee rijen autoboxen. Deze stempel bestaat uit drie noord-zuid stroken waarop dwars een kops blok aan de noordzijde én aan de zuidzijde is geplaatst. In het hart van elke stempel zijn garageboxen opgenomen, parallel aan de kopse blokken. De voorkanten van de blokken liggen aan de woonstraten, met uitzondering van dat ene blok dat geen directe relatie heeft met een straatzijde. De binnenruimte is opgedeeld in privé-tuinen en collectieve plantsoenstroken. Twee maal is de stempel, identiek toegepast.

De overige delen van de wijk is opgebouwd uit een stempel die bestaat uit vijf rijen laagbouw, een oost-west strook en dwars daarop geplaatst, vier noord-zuid rijen, die in paren op elkaar zijn georiënteerd. In de stempel zijn twee rijen garageboxen opgenomen, parallel aan de oost-west strook. Dertien maal is de stempel in enkele variaties en verdraaiingen herhaald, die soms lijken op een in paren opgezette strookverkaveling. De variaties op de basisstempel zijn ontstaan door ruimtegebrek of afsnijding.

Door de toepassing van deze drie stempels zijn gelijkvormige en ongelijkvormige kruispunten ontstaan. Daar waar de rationele verkaveling botst met de bestaande

grenzen ontstonden restgebieden, deze rand is afgezoomd met een reeks zelfstandige bouwvolumes die op geen enkele plek groter zijn dan de grootste lengte van de grootste stempel.

Afbeelding 11

Verkaveling: de etage stempel, de laagbouw stempel, de gemengde stempel en de zelfstandige randvolumes. Respectievelijk in grijs, donker grijs, blauw en paars.

4.2 Woningtypen

Beschouwd vanuit een sociaal perspectief betekende 'wijkopbouw' net na de oorlog vooral de wens om de in de stad aanwezige differentiatie van grote en kleine gezinnen, oude en jonge mensen samen te brengen in één woonwijk. In Selwerd echter had de term 'wijkopbouw' geen sociale betekenis meer. Wijkopbouw was een stedenbouwkundig ontwerpmiddel waarmee een skelet werd uitgezet, waarbinnen een aantal 'bebouwingsklassen' konden worden ondergebracht. In het uitbreidingsplan worden de woningtypen bepaald door de aan de bebouwingsklassen gekoppelde randvoorwaarden.

De bebouwingklassen zijn in het uitbreidingsplan in een serie afkortingen en daarbij behorende randvoorwaarden weergegeven.

- A1 = eengezinshuizen in twee bouwlagen afgedekt met een kap
- A2 = dubbele eengezinshuizen in twee bouwlagen afgedekt met een kap
- B = bejaardenwoningen in twee bouwlagen plat afgedekt (galerijtype)
- C = etagewoningen in drie bouwlagen met souterrain plat afgedekt
- D = etagewoningen in vier bouwlagen met souterrain plat afgedekt
- BB = bijzondere bebouwing (met maximaal bebouwingspercentage)
- BG = bijgebouw met max. twee bouwlagen

W= winkels

W+WG12 = winkels met erboven woongebouw in twaalf bouwlagen

WW = wijkwinkels in een of twee bouwlagen

BBB = bedrijven (maximale goothoogte 4.5m.)

ab = autoboxen

Naast deze typologische bepalingen werden ook aan de inhoud gekoppelde voorwaarden gesteld aan de woningbouw die in een tweede serie afkortingen zijn vastgelegd.

I.= woningen waarvan de gemiddelde inhoud per bouwstrook kleiner is dan 200 m³ en groter dan 160 m³

II.= woningen waarvan de gemiddelde inhoud per bouwstrook kleiner is dan 350 m³ en groter dan 255 m³

III.= woningen waarvan de gemiddelde inhoud per bouwstrook kleiner is dan 400 m³ of groter dan 300 m³

Woningtypen			
Bouwklasse	Aantal kamers /woning	Aantal woningen	Ontsluiting
A eengezinshuizen	4-5 of meer	915	voordeur gelegen aan woonstraat of woonpad
B bejaardenwoningen	2	122	galerij of portiek gelegen aan woonstraat of woonpad
C drie etagewoningen	3 en 4	1008	galerij of portiek gelegen aan woonstraat
D vier etagewoningen	3 en 4	240	galerij of portiek gelegen aan woonstraat
Hoogbouw	3	120	galerij gelegen aan woonstraat
Totaal		2405	

4.3 Openbare ruimte

Groenvoorziening

De algemene groeninrichting van de wijk is op het plan Selwerd als onderdeel van het uitbreidingsplan vastgelegd. Het geeft inzicht in alle als groene zone in te richten delen van de wijk, in het bijzonder de door de gemeente ontworpen delen. Dat zijn respectievelijk de openbare groenstroken, de schoolwerktuinen, de vijverpartijen, de schoolsportvelden, de speeltuinen en buurtparkjes, de speelgazons en de bomen langs de hoofd- en woonstraten en de plantsoenen aan de kopse zijden van de woonstraten. Naast het ontwerp was de gemeente ook verantwoordelijk voor de inrichting van deze zones. Dit door de gemeente beheerde groengebied is vastgelegd op het eerder genoemde plan Selwerd. Dit bestaat net als de zuidelijke uitbreidingswijken uit een onderliggende, verbindende graslaag. In het plan is verder sprake van enkele taluds gelegen tussen de woonwijk en de ringweg. Maar ook de aanleg van een aantal grote vijvers, de zogenaamde waterberging in het wijkpark en de oostelijke plantsoenstrook van de wijk.

De wel aangewezen maar niet als vastgesteld ontwerp aangereikte groene delen van het schetsplan, zoals de gezamenlijke binnentuinen, inclusief de speelplaatsen voor kleuters en de openbare voortuinen waren in het bezit van de corporaties. De corporaties hadden de verantwoordelijkheid voor het ontwerp en de inrichting daarvan. Het beheer werd vaak in handen gegeven van bewonersverenigingen of uitbesteed aan een hovenier. Diezelfde verplichtingen werden door de corporaties toevertrouwd aan de bewoners van de eengezinswoningen ten aanzien van de veelvuldig voorkomende private voor- en achtertuinen. Particulier beheer is de meest voorkomende vorm onderhoud in de wijk.

Straten en pleinen

De inrichting van de straten is onderhevig aan een sterke hiërarchie op diverse niveaus. De hoofdstraten hebben een breed straatprofiel van 35 meter, de rijweg is zeven meter breed.. Zij worden gekenmerkt door aparte fietsstroken en aan een zijde van de rijbaan een parkeerzone en een breed trottoir. De Eikenlaan wordt net als alle andere straten in de wijk geflankeerd door de boomsoort die in de straatnaam is opgenomen. De Noorderstationstraat bevat een rij kleine bomen en struiken van diverse soorten, in de rijwegscheidende groenzone. In beide hoofdwegen staan grote gebogen straatlantaarns in afwisseling met de bomen in de trottoirband. De Eikenlaan en Noorderstationsstraat hebben een zeer wijds, weinig besloten profiel dat weinig visuele continuïteit uitdraagt.

De verzamelstraten hebben een relatief smal totaalprofiel van 23 meter. De rijbaan is daar in tegen erg breed, 8.5 meter met aan een zijde een parkeerstrook, middelhoge bomen. De bomen staan net als de gekromde lantaarnpalen op één lijn in het trottoir waardoor ze het brede profiel van de straat doorbreken en het van een zekere beslotenheid voorzien.

De stempel scheidende woonstraten hebben een smal profiel van 20 meter. De rijbaan is zes meter breed en bezit in noord-zuid straten aan één zijde een parkeerzone en in oost-west straten geen. Het profiel is symmetrisch doordat maar aan beide zijden een rij middelhoge bomen is geprojecteerd van één soort. De bomen staan met de rechte lantaarnpalen op één lijn in het trottoir. De onderlinge afstand en grootte van de bomen refereren aan een traditionele straat en hebben

een scheidende werking in het straatprofiel..

Afbeelding 12

'Schetsplan speelvoorzieningen Selwerd', 1961. Speeltuín, speelweide, schoolsportveld en speelplaats.

4.4 Gerealiseerd plan

Vooruitlopend op de realisatie, na de vaststelling van de plannen, maakte de gemeentelijke overheid het terrein bouwrijp door het uitkopen en onteigenen van een particuliere grond- en woningbezitters (een aantal boerenbehuizingen en een landbouwschuur). Na de wijziging van het verloop van de Studentenlaan, de aanleg van de wegen, leidingen en rioleringen, gaf de gemeente het gebied bestemd voor woningwetwoningen uit aan vier woningbouwverenigingen: Patrimonium, Concordia, Gruno en Stichting Studentenhuisvesting. Als nieuwe ontwikkelaars en beheerders van het gebied gaven de corporaties ontwerp opdrachten aan enkele architectenbureaus, waaronder Klein en Martini. Particuliere investeerders, zoals de N.V. Bouwbedrijf Knoop & Giezen, N.V. Maat. v. Onroerend Goed 'de Nieuwe Erven' en het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten namen de particuliere middenstandswoningbouw voor hun rekening. Daarbij maakten zij soms gebruik van de diensten van hun vaste architect-ontwerpers, als het Philips woningbouw Bureau maar ook van lokale bureaus als J. Martini en Olsmeyer. De Heijmansstichting, aannemer Dinkla, Philips Pensioenfonds werden aangetrokken om bijzondere functies als scholen, kerken, winkelcentrum en verzorgingstehuizen te realiseren.

In clusters is de in het plan voorgestelde verhouding tussen het woningwetwoningen (65%) en de particuliere middenstands woningen (35%) niet volledig gehaald. De door de minister vastgestelde maximale huurprijzen voor categorie A - premiewoningen maakte de realisatie van deze klasse woningen minder aantrekkelijk. Dat leidde onder andere tot de vervanging van een serie etagewoningen in twee bouwlagen aan de 'getande rand' door eengezinswoningen. (zie 1^e wijziging artikel 21 lid 1 van de bebouwingsvoorschriften Selwerd, 4 juli 1963)

Op deze eerste wijziging volgde al snel, in de startblokken van de productiefase een tweede, meer omvangrijke aanpassing gebaseerd op hetzelfde artikel van de bebouwingsvoorschriften. De voorgestelde wijzigingen, bijvoorbeeld bouwblok verschuivingen en verplaatsingen, ophoging van de drie-etage flats en kleine bestemmingsveranderingen hadden alle een economische productieargumentatie die ondersteund werd door het in 1964 bij de Stichting Ratiobouw ingewonnen advies.

Dit blijkt ondermeer uit een brief van de directeur S&V aan de gemeenteraad van 6 februari 1964: *'In verband met de premietoewijzing voor eengezinswoningen aan het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten is in overleg met **Ratiobouw** een bouwplan ontwikkeld voor het gebied aan de oostzijde van de Elzenlaan tussen de Ranonkelstraat en de Prunusstraat. Om aan de bouw in een **productiestroom** te kunnen voldoen is het noodzakelijk gebleken dat de bouwblokindeling volgens het vigerende uitbreidingsplan wordt gewijzigd'*. Tijdens de uitvoering van het ontwerp zijn een zevental wijzigingen doorgevoerd die vastgelegd zijn in even grote hoeveelheid bestemmingsplannen. Deze afzonderlijke deelbestemmingsplannen bestrijken een periode van 18 jaar, tot 1982.

De hoofdstructuur en het grootste deel van stratenplan daar in tegen is conform het uitbreidingsplan uitgevoerd, hoewel bij de realisatie van de hoeveelheid en diversiteit van de geplande speciale voorzieningen is afgeweken van de oorspronkelijke opzet. Het geplande grote openluchtwembad is tot een klein binnenbad omgevormd en het door het Philips Pensioenfonds gefinancierde winkelcentrum is in afgeslankte vorm gerealiseerd. Wat betreft door de gemeente voorgestelde inrichting van meer bijzondere ruimtes zoals de gemeenschappelijke binnenterreinen is op twee wijzen door de betrokken woningbouwverenigingen uitgevoerd, als omsloten speelplaats of als gemeenschappelijk tuin, beide ontsloten door woonpaden. De diverse woningbouwverenigingen gingen op een individuele wijze om met de toepassing van het woonpad, dat in de meeste gevallen in rechte lijnen en hoeken, begeleid door enkele plantsoenen met lage heesters door het binnengebied heen meandert. Het woonpad wordt, als het onderdeel is van een omsloten speelplaats, veelal halverwege onderbroken door een klein pleintje waaraan een zandbak en enkele bankjes zijn gesitueerd. Deze ontwikkeling markeert een omslag in het denken over speelvoorzieningen. Het bezwaar ten opzichte van een door een vereniging beheerde speeltuin was dat deze is afgerasterd en een lange sluitingstijd heeft in het winterseizoen. Bovendien waren de planners ervan overtuigd dat de speelwerktuigen de ontplooiing van de fantasie minder stimuleert dan straatmeubilair. De stempels met particuliere woningbouw werden evenals de collectieve woongebieden ontsloten door woonpaden waaraan de private voor- en achtertuinen direct grensden, desondanks is er sprake soms sprake van een collectieve tuin of plantsoen die in enkele gevallen is ingericht als kleuterspeelplaats.

5.0 Analyse van het plan

De flexibiliteit die in het plan Selwerd werd nagestreefd was ingegeven door het veranderend woningbeleid. Groningse planners en ontwerpers kwamen snel na de bouw van De Wijert Noord tot de conclusie dat het niet mogelijk en wenselijk was om een heterogene groep binnen een klein gemeenschappelijk territorium saamhorigheid op te dringen. De plannen na 1960 zouden aan alle groepen in de samenleving een keuze moeten bieden, niet een plek aanwijzen. Het noordelijk stadsdeel markeert een omslag naar een meer markt gerichte ontwerp strategie. Dat betekende dat de sociale idealen van een kleine groep bestuurders en planners niet meer vertaald werden in de nieuwe uitbreidingsplannen. De aanduiding 'sociale opbouw van de wijk' verdween en de term 'differentiatie' kreeg een nieuwe betekenis. Differentiatie gaf uitdrukking aan de gezinsgrootte, het aantal benodigde kamers en de daaraan gekoppelde minimale en maximale inhoudsmaten, niet meer aan een beoogde mix van bevolkingsgroepen. Hiervoor in de plaats kwamen meer flexibele termen als 'woningwetbouw', 'particuliere bouw' en 'premiebouw', die uitdrukking gaven aan de verruiming van de woningmarkt. De werkelijke ruimtelijke en fysieke flexibiliteit van de plannen daar in tegen was weinig doordacht en bleef onderbelicht.

Termen als economische efficiëntie, realisatie in grote eenheden, en exploitatienormen zijn karakteristiek voor de Nederlandse woningbouwpolitiek in het begin van de jaren '60. Vanuit die optiek is Selwerd, maar ook De Paddepoel een afspiegeling van die politiek: volledig gericht op snelle groei, kwantiteit en schaalvergroting. De overtuiging, zoals verwoord in het structuurplan van 1960, dat de stad zich klaar moest maken voor zo'n 265.000 inwoners in 1980 liet geen ruimte voor langzame, evolutionaire groei of de mogelijkheid van een ontspannen woningmarkt. Dit leidde tot de ontwikkeling van een woonwijk, binnen het grotere kader van een samenhangend stadsdeel, die de flexibiliteit mist om de een verstoring van de harmonie tussen woonwensen en woonvoorzieningen op te vangen.

Opzet, verkavelingstructuur en inrichting van Selwerd maken duidelijk dat standaardisatie en rationalisatie van materialen en bouwprocedures een belangrijkere rol speelden in het ontwerpproces dan creativiteit. De lokale, Groningse overheid had zich in haar rol van regisseur vastgebeten in het oplossen van de

toekomstige woningnood. *Productie en economische rentabiliteit boven kwaliteit en creativiteit*. De inschakeling van de Stichting Ratiobouw ondersteunt deze door Dix, de toenmalige directeur S&V, beaamde stelling.⁸ Dat leidde tot een steeds verdere uitholling van het ontwerpproces. De wijkgedachte was niet langer een allesomvattend basisidee, maar enkel een stedenbouwkundig ontwerpmiddel. Daarin kon het beoogde ‘tuinstad-idee’ geen verandering brengen. De tuinstad was een theoretische term waarin de zee van eengezinswoningen kon worden ondergebracht. Er werd niet bewust gezocht naar een nieuwe toepassing of vertaling van dit idee, het was slechts een weinig uitgewerkte, lokale versie van wijze waarop in Amsterdam, bijvoorbeeld Tuindorp Watergraafsmeer (1932), werd geëxperimenteerd.

6.0 Ontwikkelingen na realisatie

6.1 Huidige situatie

In de jaren ‘80 is op diverse plekken door de betrokken corporaties grootonderhoud uitgevoerd, met als doel de veelal verouderde woontechnische kwaliteit van de woningen te verbeteren, soms ook in combinatie met de woonomgeving. Grootonderhoud betekende woningverbeteringen als dubbele beglazing, afsluiting van portieken en vernieuwing van douche, toilet en keuken. Ook particuliere verhuurders hebben, weliswaar in mindere mate, bijgedragen aan de woningverbetering. Eind jaren ‘80 is gestart met de plaatsing van liften bij een portiek-etageflats. Rond 1990 verschuift de aandacht van technische renovatie naar voorraadbeheer (woningtypologische vernieuwing). De woningvoorraad van Selwerd is opgebouwd uit 50 % portiek-etageflats, 12 % galerijwoningen met lift en 38% eengezinswoningen. De bevolking van de wijk blijft vergrijzen. 1758 Woningen worden beheerd door woningbouwverenigingen, 561 zijn in bezit van zittende bewoners, 85 worden beheerd door institutionele beleggers en 105 woningen door overige huurders.

Selwerd is sinds de ingrijpende renovatie van het winkelcentrum naar ontwerp van architectenbureau Olsmeyer, De Graaf Algera, een woonwijk met een goed voorzieningenniveau en is goed bereikbaar met openbaar vervoer of auto. Een groot deel van de eengezinswoningen wordt bewoond door een- en tweepersoonshuishoudens, veel 55-plussers woont in een flat zonder lift en ca. 40% van de huishoudens met kinderen woont in een flat zonder lift. Verdeeld over de wijk bestaat een absoluut tekort aan woningen voor ouderen, eengezinswoningen en een overschot aan portieketagewoningen zonder lift.⁹

De bouwtechnische staat van de woningen in bezit van de corporaties is redelijk. De wijk wordt beheerd door twee verschillende corporaties: de Nijestee (collectief van onder andere Groningen en Gruno), Patrimonium en de Huismeesters (collectief van de Maatschappij en Concordia). Deze corporaties hanteren geen gemeenschappelijk beleid hanteren inzake onderhoudskwesties. Dat leidt tot grote verschillen in vorm en een zeer uiteenlopend materiaal- en kleurgebruik wanneer portieken worden afgesloten, kunststof kozijnen worden geplaatst en gevelplaten worden aangebracht. Dit beïnvloedt de kwaliteit van het straatbeeld.

De belangrijkste beweegredenen om de wijk te verlaten zijn in het geval van startende gezinnen de te kleine woningen en voor de ouderen de beperkte toegankelijkheid van de woningen (weinig liften); de wijk kan dus niet voldoen aan de veranderende marktvraag.

6.2 Recent beleid

In de laatste zeven jaar zijn, gestuurd door de eerder genoemde, veranderende marktvraag, zijn met betrekking tot Selwerd een aantal studies verricht en is een wijkplan opgesteld waarin een volkshuisvestingsplan was opgenomen. Deze plannen en studies zijn onderdeel van het landelijke Grote Stedenbeleid dat zich op het niveau van de stad vertaalde in de nota 'De stad vernieuwt' (1991). Achter een volgend zijn dat een voorlopige analyse van stadsdeel Noordwest, dat in 1991 aan de raadscommissie werd gepresenteerd. Daarop volgde een ronde van meer diepgaand onderzoek door middel van de oprichting van themagroepen, een woon- en leefbaarheidonderzoek en een workshop.

Wijkplan (1993)

Ten gevolge van de deregulering van de rijksoverheid, ook op het gebied van volkshuisvesting en woningbouw, kregen de woningbouwverenigingen meer verantwoordelijkheden toebedeeld en moesten zij financieel zelfstandig gaan opereren. Deze ontwikkeling was in 1992 mede de aanleiding voor het opstellen van wijkplannen. De resultaten van de themagroepen, het woon- en leefbaarheidonderzoek en de workshop werden verwerkt een uitgebreide wijkanalyse die de basis vormde van de stadsdeelvisie waarin de diverse wijkplannen, waaronder het integraal wijkplan Selwerd voorzien van een tweetal bijlagen, een volkshuisvestingsplan en een stedenbouwkundig deelplan waren opgenomen..

In de stadsdeelvisie werd aan de wijk een plek gegeven in de totale woningmarkt en vond een inventarisatie plaats van een groot aantal thema's waaronder, bevolkingsopbouw, veiligheidsaspecten, overlast, scholing en onderwijs, inkomen en werk Maar ook buurtbeheer en -organisatie, de stedenbouwkundige structuur en de functionele structuur. Dat resulteerde in de totstandkoming van een visie op de plaatselijke situatie en de gewenste toekomstige ontwikkeling, vastgelegd in een reeks kansen en bedreigingen.

In het wijkplan ging de aandacht uit naar door de marktvraag ingegeven problemen op het niveau van de wijk. Het meeste aandacht ging uit naar 'upgrading' van diverse locaties, en het opvangen van de gewenste doorstroming. Dat betekent in de praktijk dat gericht ingegrepen of 'geherstructureerd' zou moeten worden, met name in de woningvoorraad, toegesneden op een boven de wijk uitstijgende vraag naar koop- en ouderenwoningen, waardoor eengezinswoningen vrij zouden komen voor jonge gezinnen. De ontwikkelingen werden in een lijst van elf voornemens vertaald, waaronder:

- vervanging van de bestaande bejaardenwoningen Populierstraat/Vlierstraat door eengezinswoningen
- de mogelijkheden van stempelverbetering uitwerken in een gerealiseerd

voorbeeldplan

- bouw van een nieuwe (venster) basisschool tussen begraafplaats en sportveld
- vervanging van de rijen bejaardenwoningen aan de Eikenlaan in overweging nemen, gezien de woontechnische kwaliteiten

Rond diezelfde tijd kondigde zich ook in Selwerd een nieuwe ontwikkeling aan, de wijkvernieuwing.

Wijkvernieuwing

In de loop van 1995 groeide het besef dat er in sommige naoorlogse wijken meer aan de hand was dan in de nota De Stad Vernieuwt werd gesuggereerd. Deze constatering werd datzelfde jaar door de gemeente Groningen en de corporaties verwoord in de intentieverklaring 'Voor een ongedeelde stad'. Beide partijen verklaren hierin dat zij ieder 20 miljoen reserveren om in een periode van vier jaar aan te vangen met de wijkvernieuwing. De intentieverklaring werd in 1996 opgevolgd door de startnotitie 'Thuis in de stad', waarin een overkoepelende wijkvernieuwingsoperatie werd aangekondigd. Het wijkvernieuwingsproces werd uitgebreid uiteengezet in het stedelijk volkshuisvestingsplan 1998-2010 'Thuis in de stad'.¹⁰

In 1996 werd naar aanleiding van de uitkomsten van de diverse haalbaarheidsstudies en de nieuwe opgaven die de wijkvernieuwing introduceerde door de gemeente het 'integraal actieplan leefbaarheid Stadsdeel Noordwest' opgesteld.

Afbeelding 13

Wijkplan Selwerd. Actiegebieden 1993.

Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998)

Het Convenant Wijkvernieuwing Groningen is in feite een uitwerking van het volkshuisvestingsplan 'Thuis in de Stad'.¹¹ In basis is het een gezamenlijk plan van de Groninger corporaties (exclusief Patrimonium) en de gemeente, gebaseerd op aannames en prognoses die aansluiten bij landelijk onderzoek.¹² Aan het convenant is een bijlage gekoppeld waarin de wijkvernieuwing per wijk wordt toegelicht. Voor Selwerd wordt daarin gesproken over ongeveer 500 woningen die voor het jaar 2002 aan de woningmarkt zullen worden onttrokken, dat is 28 % van de sociale huurvoorraad in de wijk en 6 % van het totale stedelijk wijkvernieuwingsprogramma.

Om een beeld te geven van wat wijkvernieuwing in Selwerd betekent volgens de bijlage 'Dringen en wijken' bij het Convenant wijkvernieuwing Groningen (dat door de gemeenteraad werd vastgesteld op 2 juli 1998), volgen enkele passages uit deze bijlage.¹³

Citaat:

-waarom?

"Met Vinkhuizen en Paddepoel vormt Selwerd het drieluik van de noordwestflank. Veel vergelijkingen gaan op, maar op alle fronten springt Selwerd er als de beste van de drie uit. Minder risicowoningen, meer differentiatie, een weliswaar afnemende maar nog steeds niet alarmerende leef- en verhuurbaarheid".

Citaat:

-realiseerbaarheid

"Het wijkvernieuwingsprogramma is vooralsnog beperkt. Selwerd begint zijn bijdrage te leveren zodra de wijkvernieuwing in Vinkhuizen en Paddepoel al flink op gang is gekomen. In zoverre hangt de kans op succes ook sterk samen met het succes van zijn voorgangers".

Citaat:

-portfoliobeleid

"Op de korte termijn worden geen problemen verwacht in Selwerd. Zeker als de risicovoorraad in vergelijkbare wijken in voldoende tempo uit de markt kan worden genomen. Bij voortgaande afname van de doelgroep zal ook Selwerd op den duur moeten vernieuwen".

Citaat:

-problematiek

"In zekere mate vergelijkbaar met Vinkhuizen en Paddepoel maar minder ernstig. Naar verwachting zal in tweede termijn ook Selwerd toe zijn aan vergelijkbare ingrepen in woningvoorraad en ruimtelijke structuur. Het schaalniveau zal echter minder ingrijpend zijn".

Aan de totstandkoming van het convenant is een analyse naar de wijkvernieuwingsproblematiek op stedelijk niveau voorafgegaan. In deze analyse heeft de cultuurhistorie geen zelfstandige plaats gekregen, er is voornamelijk uitgegaan van sociaal-economische gegevens en factoren.

6.3 Planvorming

In Selwerd wordt op dit moment tussen begraafplaats en sportveld, zoals reeds in 1993 in het wijkplan aangekondigd, een nieuwe vensterschool gebouwd. Op de vrijgekomen locatie op de hoek

Eikenlaan/ Elzenlaan is de bestaande kleuterschool voor het grootste deel opgenomen in een nieuw kerkgebouw, ontworpen door Karelse en van der Meer Architecten.

Naast deze ontwikkelingen die hun oorsprong hebben in het wijkplan zijn nog geen plannen geïnitieerd die de voornemens, die in het convent ten aanzien van Selwerd zijn geformuleerd verder uitwerken.

7.0

Waardestelling van de wijk, een poging tot waardering op basis van uniforme benadering.

7.1 “wat zeg je van m’n wijk”

I Cultuurhistorische waarden:

betrekkelij k	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of maatschappelijke ontwikkeling (en)
ja	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke, archeologische en/of bestuurlijke ontwikkeling (en)
nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) technische, structurele en/of functionele ontwikkeling (en)
nee	Betekenis vanwege de innovatieve waarde of pionierskarakter (type, motief, datering)
nee	Betekenis van het gebied wegens de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (bijzondere architectonische objecten) en hun groepering in relatie met de bestaande groenvoorziening, wegen, wateren en/of terreingesteldheid

II Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit:

betrekkelij k	Betekenis van het gebied wegens hoogwaardige ruimtelijke, esthetische en/of functionele kwaliteiten, op basis van een herkenbaar stedenbouwkundig concept
nee	Betekenis vanwege de verkaveling, inrichting van de openbare ruimte en/of specifieke functies

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context:

ja	Betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving
betrekkelij k	Betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel
nee	Betekenis van het gebied voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en/of stedenbouw

IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):

betrekkelij k	Betekenis van het gebied wegens de herkenbaarheid of gaafheid van de (oorspronkelijke) ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet
------------------	--

	als geheel
nee	Betekenis van het gebied wegens de architectonische gaafheid van de (oorspronkelijke) bebouwing

V *Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):*

nee	Betekenis van het gebied wegens de unieke verschijningsvorm vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig, functioneel en/of landschappelijk oogpunt
-----	---

7.2 Toelichting en conclusie

I *Cultuurhistorische waarden*

Aan de opzet en structuur van de woonwijk Selwerd liggen geen specifieke sociaalfilosofische idealen ten grondslag. De ontwerptechnische toepassing van de wijkgedachte is het resultaat van een maatschappelijk en stedenbouwkundige proces, dat de omslag markeert naar een vraag- georiënteerde woningbouwpolitiek die ernaar streefde de voorgenomen volkshuisvestelijke opgave zo ver mogelijk te rationaliseren.

Het onderhavige gebied heeft deels een rijke geschiedenis die in de bodem verborgen ligt. De woonwijk Selwerd refereert op geen enkele wijze aan die historie. Desondanks zijn aan enkele, gedeeltelijk opgegraven en geïnventariseerde locaties een beschermde status toegewezen, waaronder het kasteel Selwerd, dat de titel 'archeologisch rijksmonument' draagt.

II *Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit*

Het stedenbouwkundig concept van Selwerd is een duidelijke maar zeker niet uitzonderlijke representant van de 'distributieplanologie'. Dat houdt in dat het idee van hiërarchische spreiding van de voorzieningen de basis is van de stedenbouwkundige structuur van de wijk. In ruimtelijke zin betekent dat, dat de strakke hiërarchische opbouw van stadsdeel, wijk, buurt en woning ook de hoofdgeleding vormde van het stedenbouwkundig concept.

De zeer doelmatige stedenbouw werd op een architectonisch niveau ingevuld met een verschaalde vormtaal en een verarmde esthetiek. In Selwerd was het gebruik van systeembouw een vanzelfsprekendheid. Het groeiende bewustzijn dat een concentratie van gelijksoortige woningen tot monotonie kon leiden heeft de ontwikkeling van een 'standaard' verkaveling niet tegen kunnen houden.

III *Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context*

Binnen de stedenbouwkundige ontwikkeling van Groningen neemt 'Selwerd' een logische maar geen opvallende positie in aangezien de toegepaste ruimtelijke opzet

niet meer is dan een representant van een grotere geheel: het noordwestelijk stadsdeel. Het is het startpunt van een aaneensluitende reeks uitbreidingswijken (Selwerd-De Paddepoel-Vinkhuizen-De Held), en als zodanig zijn de ruimtelijke relaties met de omliggende wijken van groot belang.

VI Gaafheid

De stedenbouwkundige onderlegger is na realisatie van de wijk nauwelijks gewijzigd. De diverse kleine ingrepen zijn als herzieningen van het bestemmingsplan doorgevoerd. Op architectonisch niveau hebben de meeste veranderingen plaatsgevonden, waardoor van de originele, zeer summiere en verarmde vormtaal weinig tot niets overleefd is gebleven. Dit geldt zowel voor de eengezinswoningen als het winkelcentrum.

V Zeldzaamheid

Het stedenbouwkundig plan en de daarbinnen gerealiseerde architectuur is een uitgekledde versie van een veel beproefd ruimtelijk- en sociaal concept in Nederland. Daarom kan de wijk als zodanig geen aanspraak maken op het predikaat 'zeldzaam'.

Deel II

Voor gemeentelijke bescherming voorgedragen objecten:

- **Crematorium, Paddepoelsterweg 24**
Architect : A.H. Wegerif (Wassenaar)
Bouwjaar: 1959-1960.
n.b. Kunstwerk van brons "Zielevogel krijgt de vrijheid", 1962 van Anne Dekking-van Haeften
- **Begraafplaats Selwerderhof, Iepenlaan 204, inclusief twee aula's.**
Aula I
Architect: J.H.M. Wilhelm (gemeente)
Bouwjaar: 1963-1964
.b.: Op terrein naast de aula beeld van "Liggende vrouw" van kalksteen, 1936/1967 van L.O. Wenckebach

Bijzondere stedenbouwkundige ensembles

- Park Selwerd, bijzondere buffer op de grens van de wijken Selwerd en Paddepoel. Functioneert als woonomgeving voor een historische boerderij en de randbebouwing bestaande uit portiekflats die op het park zijn georiënteerd. De flats vormen een heldere wand die het park aan de oostzijde afsluit.

Bijlagen

**BIJLAGE 1 : Bestemmingsplannen-dossier Selwerd 1948-1984
zoals aanwezig in het DIV-archief van de dienst RO/EZ, Groningen, waaruit:**

-Map: Uitbreidingsplan Selwerd ten oosten van Paddepoelsterweg 1958-1961
1.777.811.22 U 55 -Deel I zie II

-naamsherkomst

-beschikbare bouwgrond binnen de bestaande gemeentegrenzen

-uitgangpunten bij de opzet van het uitbreidingsplan

-artikel Nieuwblad van het Noorden (20 oktober 1962) over drie te bouwen wijken in het noordwesten van de stad

-schetsontwerp

Map: Uitbreidingsplan Selwerd ten oosten van Paddepoelsterweg 1961-1968
1.777.811.22 U 55 -Deel II zie III

-lijst met omstandigheden die aanpassing van het bestaande uitbreidingsplan nodig maken

-schetsplan: basiskaart voor de uitbreiding van de stad 'Selwerd', plan dat in 1961 door gemeenteraad en in 1962 door gedeputeerde staten is goedgekeurd.

-1^e en 2^e wijziging artikel 21 lid 1 van de bebouwingsvoorschriften

-toewijzing winkelcentrum aan Philips Pensioenfonds

Map: Uitbreidingsplan Selwerd III

1968-1982

- U 55

-discussie over de auto en parkeer 'vlaktes' in de wijk

-verslag van kritische wandeling door Selwerd, d.d. 14 juni 1969

Map: Bestemmingsplan wijzigingen Selwerd

1964-1982

1.77.811.22 U 55 A-G

BIJLAGE 2: Bestemmingsplannen-dossiers Selwerd 1963-82 **Overzicht wijzigingen/ nieuwe bestemmingsplannen aanwezig in het DIV-archief van de dienst RO/EZ te Groningen, waaruit:**

-Selwerd,

vaststelling gemeenteraad 23-10-1961

goedkeuring Gedeputeerde Staten 17-04-1962

-Selwerd, eerste herziening bestemmingsplan:

vaststelling gemeenteraad 28-09-1964

goedkeuring Gedeputeerde Staten 22-09-1964

-Selwerd, tweede herziening bestemmingsplan:

vaststelling gemeenteraad 13-05-1968

goedkeuring Gedeputeerde Staten 24-06-1969

-Selwerd, derde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 08-05-1978
goedkeuring Gedeputeerde Staten 27-03-1979

-Selwerd, vierde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 09-01-1978
goedkeuring Gedeputeerde Staten 19-10-1978

-Selwerd, vijfde herziening bestemmingsplan:
vaststelling gemeenteraad 08-01-1979
goedkeuring Gedeputeerde Staten 26-02-1980

-Selwerd, zesde herziening bestemmingsplan:
1981-1982

BIJLAGE 3: Literatuur

algemeen

-Bakel, R. van, *Je zit op elkaar, maar er is afstand, een reportage over het wonen in enkele naoorlogse wijken in Groningen*, gemeente Groningen, Groningen 1989.

-Boer, N. en Lambert, D., *Woonwijken: Nederlandse Stedenbouw 1945-1985*, Rotterdam 1987.

-*De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: De Na-oorlogse wijken, Groningen (oktober) 1989.

- De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: van stad naar de wijk, Groningen (februari) 1990.
- Dix, H.J., *De wederopbouw van Groningen*, Publieke Werken 26^e jaargang no.5, mei 1958.
- Eijsbroek, H. e.a., *Groningse uitbreidingsplannen*, Publieke Werken 26e jaargang no.5, mei 1958.
- Hoekstra, R., *Domweg gelukkig in de Dapperstraat*, Contour lustrumnr. 31, p. 28-39.
- Hurenkamp, H.G., *Tien grote plannen voor Groningen 1608-1995*, Assen 1995.
- Ibelings, H., *De moderne jaren vijftig en zestig, de verspreiding van eigentijdse architectuur over Nederland*, Rotterdam 1996.
- Kam, S. de., *Volkshuisvestingsbeleid na 1945*, Groniek, Gronings Historisch tijdschrift, no.75, 1981, p.44-55.
- Kroese-Duijsters, J.A.M. e.a., *Hebben naoorlogse woonwijken toekomstwaarde?*, E.v.. Stedenbouw en Volkshuisvesting 1992, extra nummer, p. 3-48.
- Mieras, J.P., *Na-oorlogse bouwkunst in Nederland*, Amsterdam 1954.
- Siraa, H.T., *Een miljoen nieuwe woningen: De rol van de rijksoverheid bij wederopbouw, volkshuisvesting, bouwnijverheid en ruimtelijke ordening 1940-1963*, Den Haag 1989..
- Structuurplan gemeente Groningen 1960*.
- Taverne, E., en I. Visser (red.), *Stedenbouw, de geschiedenis van de stad in de Nederlanden van 1500 tot heden*, Nijmegen 1993.
- Vrieze, de P.L., *Moderne bouwkunst in Groningen*, Groningen 1969.
- Wagenaar, C. en Bosma, K. (red.), *Een geruisloze doorbraak. De geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en de wederopbouw van Nederland*, Rotterdam 1993.
- Wederopbouw. Herstructurering van naoorlogse wijken in Noord-Nederland*, in: Noorderbreedte, 22^e jaargang nr.1a, februari 1998.

de wijk

- Dringen en wijken. Een blauwdruk voor prioritering en taakstelling bij de wijkvernieuwing Groningen*,
Convenant Herstructurering Groningen, Groningen 1998, p.9.
- Bos, L., *Selwerd, Na-oorlogse architectuur en stedenbouw*, RUG, Groningen 1991.
- Rob van Gemert, *Selwerd, Paddepoel en Vinkhuizen*, in: *Wederopbouw & Wonen, geschiedenis en actualiteit van Na-oorlogse wijken in Groningen 1945-1965*, Groningen 1995.
- Wilma Jansen, *Pendants van Pendrecht. De stedenbouwkundige invloed van Pendrecht in Nederland*, in: *Lotte Stam-Beese 1903-1988*, Rotterdam 1993, 110-120.
- KAW Architecten, *Selwerd in beweging. Wijkvolkshuisvestingsplan Selwerd*, Groningen 1993.
- De Nijl Architecten, *Paddepoel-zuid: stedenbouwkundige studie en advies*, Delft 12 mei 1999.
- Ufkes, A. en Schoneveld, J., *Rapport van een archeologisch onderzoek ten noorden van het kasteelterrein van Selwerd*, gemeente Groningen, Groningen 1997.
- Wijkplan Selwerd*, opgesteld in opdracht van de diensten RO/EZ, Onderwijs-Sport-Welzijn, Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten van de gemeente Groningen, 1993.
- Chantal van Zijl, e.a., *Selwerd (1964-1965)*, in: *Wederopbouw & Wonen, geschiedenis en actualiteit van Na-oorlogse wijken in Groningen 1945-1965*, Groningen 1995.

BIJLAGE 4: geraadpleegde archieven

Gemeente archief Groningen:

- werktekeningenarchief
- archief bureau voor de wederopbouw, herverkaveling en financiering
- archief commissie van advies voor de wederopbouw van de provincie Groningen, 1945-49
- archief Dienst Openbare Werken, 1947-87
- archief Dienst S&V, 1947-87
- maquettes uitbreidingsplannen

DIV archief dienst RO/EZ Groningen:

- bestemmingsplannen dossiers
- dossier uitbreidingsplannen

Archief afdeling Monumenten dienst RO/EZ Groningen:

- fotomateriaal afkomstig van afdeling Ruimtelijke Plannen
- maquettes uitbreidingsplannen

BIJLAGE 5: afbeeldingen

Afbeelding 1 'luchtfoto Selwerd',
Door Aerophoto Eelde, aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouwtoezicht & Monumenten.

Afbeelding 2 'kloosterterrein' archeologische kaart, afkomstig uit rapport van A. Ufkes en J. Schoneveld, Groningen 1997.

Afbeelding 3 'structuurplan stad Groningen 1950', demonstratiekaart, afkomstig uit het oude archief van de afdeling Ruimtelijke Plannen, nu aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouwtoezicht & Monumenten.

Afbeelding 4 'structuurplan stad Groningen 1960', afkomstig uit het DIV-archief van de dienst RO/EZ.

Afbeelding 5 'structuurplan Selwerd en Paddepoel', deelkaart noordelijke stadsuitbreidingen, 1960, afkomstig uit: dossier uitbreidingsplan Selwerd 1963-1982, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 6 'Uitbreidingsplan Berlage (1928)', afkomstig uit : *Tien grote plannen voor Groningen, 1608-1995*, H.G. Hurenkamp, Assen 1995, p.20.

Afbeelding 7 'schetsplan Selwerd', 1961, afkomstig uit DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 8 'stedenbouwkundige structuur Selwerd', algemene basiskaart van de stad, opgemaakt door de afdeling Landmeetkunde van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 9 'detail uitbreidingsplan Berlage en Schut (1932)', afkomstig uit : *Tien grote plannen voor Groningen, 1608-1995*, H.G. Hurenkamp, Assen 1995, p.22.

Afbeelding 10 'maquette uitbreidingsplan Selwerd', ongedateerd, foto afkomstig uit het oude archief van de afdeling Ruimtelijke Plannen, nu aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouwtoezicht & Monumenten.

Afbeelding 11 'verkaveling: de etage stempel, de laagbouw stempel, de gemengde stempel en de zelfstandige randvolumes', bureau ArEA, Groningen 2000.

Afbeelding 12 'schetsplan groenstructuur Selwerd', 1961, afkomstig uit DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 13 'actiegebieden Selwerd', 1993, afkomstig uit bibliotheek Ruimtelijke Wetenschappen, RUG, Groningen.

BIJLAGE 6: noten

---

¹ Zie internetpagina: <http://odin.let.rug.nl/gia/arc/selwkasteel/selwkast.htm>

² Het structuurplan 1950 is een door de dienst S&V opgesteld werkdocument, dat nooit is voorgedragen aan het College van B&W of aan Gedeputeerde Staten; hoewel het college in 1952 de toenmalige directeur S&V verzocht het plan voor te dragen. Op dit verzoek werd pas in 1958 officieel en afwijzend gereageerd door de directeur S&V. Deze afwijzing hield verband met het bestaande onteigeningsbeleid. Door de aanname van het nieuwe structuurplan zouden voor de onteigening van grondgebied nieuwe regels van kracht zijn. Tegen onteigening kon dan tot aan de Kroon worden geprocedeerd waardoor de realisatie van nieuwe woongebieden mogelijk grote vertraging zou oplopen. Er werd gekozen voor de vooroorlogse wetgeving inzake onteigening, die deze problematiek omzeilde. Het structuurplan kreeg een vertrouwelijke, interne status en werd gebruikt als kader voor diverse onderzoeken die uiteindelijk leidden tot een stedenbouwkundig ontwerp voor de naoorlogse uitbreidingswijken. Juridisch gezien zijn deze uitbreidingsplannen ontwikkeld onder het in 1942 goedgekeurde plan van uitbreiding, wat een aanpassing was van het sinds 1936 vele malen bijgestelde uitbreidingsplan opgesteld door Berlage en Schut in 1932. De plannen zijn een aanvulling die betrekking heeft op een gedeelte van het plan in hoofdzaak, dat bij besluit van 30 November 1942, nr. 8911/La 1^e afdeling, door de Commissaris van de provincie Groningen is goedgekeurd.

³ Citaat door Rob van Gemert reeds eerder gebruikt in de catalogus bij de tentoonstelling Wederopbouw & Wonen, geschiedenis en actualiteit van de naoorlogse wijken in Groningen, p.56.

⁴ Het structuurplan 1960 was de basis voor en voorstel om de administratieve begrenzing van de stad in overeenstemming te brengen met de eisen die door de expanderende grondbehoeften werden gesteld. Het structuurplan werd in 1961 aangeboden aan het gemeentebestuur en door de raad als richtlijn en plan voor verdere harmonische ontwikkeling aanvaard. Het plan voorziet in een groei tot ca. 265000 inwoners, een belangrijke uitbreiding van de werkgelegenheid zowel in de dienstverlenende sector als de industrie. Daar Gedeputeerde Staten het belang van een sterk stedelijk centrum in het Noorden erkende, diende zij daarop bij de minister van Binnenlandse Zaken een grenswijzigingsvoorstel in dat voorzag in de groei van de gemeente van ca. 3000 naar 9000 ha. Dit voorstel werd pas in 1969, na diverse bezwaarschriften en contrarapporten van de omliggende

---

gemeenten, door de kroon aangenomen. Dat betekende uiteindelijk de opheffing van de gemeenten Hoogkerk en Noorddijk en annexatie van delen van de gemeenten Haren en Adorp.

⁵ In een brief aan het college van B&W van 1 augustus 1961 schrijft de directeur S&V: '...wordt de voorkeur gegeven aan de vestiging van een groot (regionaal) winkelcentrum met ondersteunende winkelcomplexen in de diverse buurten. Het grote winkelcentrum zou dienen te liggen in het oostelijke deel van de wijk Paddepoel. De winkelvestigingen, die elders in het land zijn geprojecteerd tenderen eveneens in de richting van grote complexen, die meer dan een wijk bedienen, zodat ook grote winkelenheden als supermarkets kunnen worden genomen, die een aantrekkingskracht op het winkelende publiek uitoefenen. Uit de studies van de C.O.M. en de Amerikaanse en Duitse literatuur blijkt, dat voor dergelijke complexen bepaalde normen voor de omvang van de bijbehorende verzorgingsgebieden bestaan. Het bovengenoemde verzorgingsgebied van de wijken Selwerd, Paddepoel en eventueel de wijk ten westen van de Friesestraatweg beantwoorden aan de normen voor een groot winkelcentrum..... Het in het plan Selwerd geprojecteerde winkelcentrum zal in het licht van dit advies beperkt moeten blijven tot een ondersteunend winkelcomplex voor de dagelijkse levensbehoeften.....'

⁶ Citaat uit de Toelichting bij het schetsontwerp voor het uitbreidingsplan 'Selwerd', dat op 13 januari 1955 door de dienst S&V werd aangeboden aan het College van B&W van de gemeente Groningen.

⁷ Bron: interview Wilma Jansen met P.Bügel, voorjaar 1990.

⁸ Uitspraak gedaan door H.J.Dix in een interview met Bregit Jansen op 12-05-1999.

⁹ Wijkplan Selwerd, bijlage 1: het wijkprofiel, p.10.

¹⁰ De intentieverklaring 'voor een ongedeelde stad' werd door de gemeente Groningen en de betrokken woningbouwcorporaties opgesteld in 1995 om een gezamenlijke aanpak te formuleren inzake de nieuwe stadvernieuwings operatie, in eerste instantie 'herstructurering' en later 'wijkvernieuwing' genoemd.

¹¹ Volkshuisvestingsplan van de gemeente Groningen 'Thuis in de Stad' is gelijktijdig met het Convenant 'Wijken en Dringen' op 2 juli 1998 vastgesteld.

¹² Landelijk onderzoek zoals de 'Verkenningen' van het Centraal Planbureau en de nota 'de opgaven in beeld, voorstellen en uitwerkingsrichting 2x20 miljoen voor vier herstructureringsgebieden' door de Raadscommissie VROM.

¹³ 'Dringen en wijken', Convenant wijkvernieuwing Groningen, 2^e concept 24 april 1998, uitgave van de gemeente Groningen.